

Könyvtári portál – intézményi portál

Szervezetek sokasága véli úgy, hogy a felmerülő felhasználói igények kielégítésére, az információforrásokhoz való hatékony hozzáférés elősegítésére a legcélravezetőbb megoldást a portáltechnológia alkalmazása jelenti. Az általános jellegű, egyetlen belépési pontról mindent lefedni szándékozó intézményi portálok mellett ugyanakkor egyre szaporodnak a különböző, specifikus területekre összpontosító kezdeményezések, mint amilyenek a könyvtári portálok. *Ron Davies*nek, az *Európai Bizottság* tanácsadójának jelen írása egy konkrét portálalkalmazás kiválasztását végigkísérő esettanulmány, amelyben egy nemzetközi szervezet saját portáljának implementálására igénybe veszi mind az intézményi, mind a könyvtári portál által kínált előnyöket, és a kétféle eljárás integrációját valósítja meg.

A Virtuális Könyvtár projekt

A *Consultative Group on International Agricultural Research (CGIAR)* elnevezésű tanácsadó szervezet 15 nemzetközi mezőgazdasági kutatóközpont szövetségéként jött létre. Célkitűzései között szerepel a szegénység elleni küzdelem, a jólét elősegítése, a mezőgazdaság fejlesztése és a környezet védelme. 2003-ban a szervezet vezetői úgy határoztak, hogy a tudásmenedzsment hatékonyabb működését elősegítendő, az információtechnológia nyújtotta lehetőségek minél sokrétűbb kihasználásához folyamodnak. A *Content for Development (C4D)* keresztelt fejlesztési program részeként többek között egy virtuális könyvtár, valamint egy közös infrastruktúra-fejlesztési projekt megvalósítása mellett döntöttek.

A „virtuális könyvtár” kifejezést már legalább 15 éve használják, jóllehet a fogalom jelentése, tartalma az évek során nagymértékben módosult. Virtuális könyvtárnak neveztek teljes szövegű dokumentumokat tartalmazó CD-ROM-ot, weblapokra mutató linkgyűjteményt, egy szűkebb diszciplína cikkeinek enciklopédiáját, a használó munkaállo-

mására szállított információs szolgáltatást, sőt a webszajtokat pásztázó teljes szövegű keresőmotorokat is. Némely esetben a virtuális könyvtár kapcsán létező könyvtárt zártak be minden fizikai dokumentum kiküszöbölésével, más alkalommal viszont a fogalom a hagyományos könyvtári szolgáltatások logikai kiterjesztését jelentette. A CGIAR projektben szem előtt tartott felfogás szerint a „virtuális könyvtár” a hagyományos könyvtár szolgáltatásait nem helyettesíti, hanem kiegészíti. *Kay Gopen* szavaival a virtuális könyvtárnak „távoli elérési lehetőséget kell nyújtania a könyvtár tartalmához és szolgáltatásaihoz, valamint egyéb információs forrásokhoz, oly módon, hogy a könyvtárban található nyomtatott és elektronikus dokumentumok gyűjteményét összekapcsolja egy elektronikus hálózattal, amely hozzáférést biztosít a világon máshol található könyvtárakhoz, kereskedelmi információkhoz és tudásforrásokhoz” [1]. A CGIAR fő célkitűzése az volt, hogy a hagyományos információkeresés lehetőségeit kiterjessze az interneten elérhető fizetős és ingyenes információforrások széles tömegére, valamint hogy közös keresési felületet hozzon létre a szervezethez tartozó, sokféle könyvtári OPAC számára. A megvalósítást egy könyvtári portál formájában képzelték el.

Könyvtári portálok

Az *European Library Automation Group (ELAG)* meghatározása szerint a könyvtári portál „olyan alkalmazás, amely a 'mindent egy helyen' elvén egy közös, egységes interfészen keresztül nyújt lehetőséget a szervezett heterogén források keresésére, elérésére és felkutatására a felhasználók egy meghatározott közössége számára” [2]. A könyvtári portál legjellemzőbb funkciói: az egyes felhasználók szükségleteit leginkább kielégítő, releváns források felkutatása; metaadatalapú körkeresés; a tartalmakhoz való közvetlen (egy kattintású) hozzáférés megoldása dinamikus linkelő szolgáltatással. Az első olyan szoftver, amely a vázolt kritériumoknak megfelel, 2001-ben jelent

meg. 2003-ban már legalább tucatnyi ilyen alkalmazást találunk, álljon itt néhányak a neve: *MetaLib*, *EnCompass*, *SingleSearch*, *WebFeat*, *MuseGlobal*.

Először 2003-ban nyújtottak be részletes javaslatot egy, könyvtári portálra épített virtuális könyvtár létrehozására a CGIAR számára. A javaslat számos ellenvetésre talált. Ezek közül a legfontosabb, hogy a C4D programon belül futó projektek egyike már létrehozott egy intézményi portált, s a könyvtári portál annak csupán megkettőzése lenne.

Intézményi (vállalati) portálok

Az intézményi vagy vállalati portálok a könyvtári portálokkal nagyjából egy időben, különösen 1999 után kezdtek terjedni. Az intézményi portál a vállalati információk és munkafolyamatok integrált kezelésére szolgál. A vállalat ilyen módon teszi lehetővé az alkalmazottai, a vevői vagy a partnerei számára a különböző – strukturált vagy nem strukturált – információkhoz való hozzáférést. A vállalati portál esetenként olyan eszközöket is magában foglal, amelyek elősegítik az alkalmazottak hatékony együttműködését, kommunikációját.

A CD4 programon belül futó, az infrastruktúra fejlesztésére irányuló projekt eredeti célja a programban található többi projekt információtechnológiai támogatása volt. A projekt egyik lényegi eleme a megfelelő intézményi portálprogram kiválasztása, alkalmazása és fejlesztése volt. A választás végül a *Plumtree Technologies* cég termékére esett.

Az intézményi és könyvtári portálok kapcsolata

Mint láttuk, a virtuális könyvtár projekt és az infrastrukturális projekt külön-külön egy-egy portál létrehozását javasolta a szolgáltatások fejlesztésére. A program vezetőiben méltán merült fel a kétség, hogy a két különálló portál létrehozása nem jelent-e a forráspénzek herdálását? Valóban szükség van-e önálló könyvtári portálra?

A vita során az infrastrukturális projekt résztvevői úgy érveltek, hogy a könyvtári portál specifikus funkciói (forrásfelkutatás, közös keresőfelület, dinamikus linkelés) olyan szolgáltatások, amelyek a kiválasztott intézményi portálprogramba is beépíthetők, így a különálló könyvtárprogram beszerzé-

sére szánt költségek kiküszöbölhetőek, sőt, egy másfajta technológia alkalmazása csak zavart okozna a végfelhasználók fejében. A virtuális könyvtár projekt résztvevői ezzel szemben úgy vélekedtek, hogy a két projekt célkitűzései kiegészítik egymást. A könyvtári portál által nyújtott szolgáltatás alapjaiban mélyebb, szűkebben körühatárolt fókusszal bír. Olyan minőségi, specifikus, a kutatást elősegítő dokumentumforrások képezik tárgyát, amelyek eddig hagyományosan a könyvtári szolgáltatások hatáskörébe tartoztak. Amennyiben nem könyvtári portálban gondolkodunk, szükségünk van egy olyan egyedi fejlesztésű szoftverre, amely támogatja a könyvtári rendszerek által információkeresésre, információ-visszanyerésre használt – Z39.50 – protokollt, s ez által a külső információforrások százaihoz biztosít hozzáférést. Így a költségeket nézve ugyanott vagyunk, mint egy könyvtári portál alkalmazása esetén. Egy webalapú interfésszel rendelkező könyvtári portál mindamelllett simulékonyan illeszkedik az intézményi portálba.

Mindent összevetve úgy tűnt, hogy egy könyvtári portál alkalmazása kevésbé kockázatos, valamint kifizetődőbb, mint egy specifikus szoftver kifejlesztése. Ugyanezt támasztotta alá a tapasztalat is. Egy vizsgálat szerint az intézményi portálokat jellemzően nem használják forrásfelkutatásra, közös keresésre vagy dinamikus linkelésre, ugyanakkor a szervezetek egy jelentős része használ könyvtári és intézményi portált egyaránt. Mindezek fényében egy 2005 májusában tartott egyeztető ülésen jóváhagyták a könyvtári portálprogram implementálására tett javaslatot. A projekt résztvevői kötelezettséget vállaltak, hogy a könyvtári és intézményi portál felhasználói felületeinek a megjelenését a marketingcsapat útmutatásait követve összehangolják.

A portálok implementálása

A virtuális könyvtárprojekt kezdete a fentebb vázolt viták miatt eltolódott, így mindösszesen hét hónap maradt a CGIAR 2005. decemberi éves üléséig. Ennyi idő alatt kellett elkészíteni a pályázatot, kiválasztani a megfelelő megoldást, beszerezni és üzembe helyezni a szervereket, betanítani a projektben részt vevő, a világ különböző pontjain található intézmények munkatársait, installálni a szoftvert, és létrehozni a megfelelő felhasználói felületet. Mindeközben az implementálást nagymértékben befolyásolta a könyvtári portál és az intézményi portál kapcsolata, amely hatással volt a megfelelő termék kiválasztására, a felhasználói

felület megjelenésére és a virtuális könyvtárhoz való hozzáférés eszközeire.

A könyvtári portál kiválasztása

A beérkező pályázatok kiértékelésekor rögtön világossá vált, hogy első lépésben el kell dönteni, hogy az adott alkalmazást a saját szerverükön vagy a szolgáltató szerverén kívánják-e futtatni. Egy olyan, kiterjedt hálózattal rendelkező szervezet esetén, mint amilyen a CGIAR, több szempontból is célszerűnek tűnt az utóbbi megoldást választani. Hátrányt jelentett azonban, hogy ez esetben csak egy meghatározott mértékig lehet a könyvtári portált a szervezet egyedi szükségleteihez adaptálni. Szem előtt tartva, hogy a felhasználói felületnek maximálisan illeszkednie kell az intézményi portálhoz, a megoldást elvetették.

Megjelenés

Az immár *CGXchange*-nek nevezett intézményi portál egységes megjelenéséért egy marketing csapat felelt. A cél az volt, hogy a felhasználónak az legyen a benyomása, hogy egyetlen forrást használ, még ha az egységes felület mögött-alatt különböző szolgáltatások, szoftverek húzódnak is meg.

A könyvtári portálhoz való hozzáférés

A virtuális könyvtár és az intézményi portál kapcsolatát meghatározó harmadik lényegi tényező a virtuális könyvtári szolgáltatáshoz való hozzáférésnek a portálba való integrálása. Ez legegyszerűbben egy, az intézményi portált a virtuális könyvtár főoldalával közvetlenül összekapcsoló hipertext link segítségével oldható meg. E megoldás alternatívájaként az infrastrukturális projekt résztvevői kifejlesztettek egy szoftvert, amely az intézményi portál integráns részeként alkalmas a virtuális könyvtári weboldalon keresést folytatni. A megoldás hátránya, hogy a könyvtári portál metakeresést biztosító alkalmazásához ily módon egy újabb szoftverréteg adódik hozzá, csökkentve a teljesítményt, lelassítva a keresést. A virtuális könyvtári projekt egy elkövetkező fázisában e probléma kiküszöbölésére, a teljesítmény fokozására szándékoznak koncentrálni (portlet-technológia vagy XML réteg alkalmazásával).

Következtetés

A *CGVLibrary* elnevezésű virtuális könyvtári szolgáltatást végül 2006 júniusában indították el, több mint 100 információs forráshoz nyújtva közös keresőfelületet, lehetővé téve a CGIAR-hoz tartozó összes kutatási központ könyvtári katalógusában való egyidejű keresést. Jóllehet a virtuális könyvtár elsődleges célja a szervezet kutatóinak támogatása, az ingyenes források közös keresése mindenki számára lehetséges a <http://vlibrary.cgiar.org> weboldalon.

A szolgáltatás minőségi információkhoz nyújt egyszerű hozzáférést. Már a működtetés első öt hónapjában több mint 97 ezer felhasználói belépést (*user session*) regisztráltak.

A *CGVLibrary* igazolta, hogy egy könyvtári portál megfelelő kiegészítése lehet egy intézményi portálnak, főleg, ha minőségi, tudományos információk hozzáférhetővé tétele a cél. A szolgáltatások implementálása gyorsabb és kevesebb kockázatot rejt magában, mint egy egyedi szoftver kifejlesztése. A fenntartás költségei megoszlanak az intézmények között. Az egységes benyomást keltő, összehangolt megjelenés jelentőségén túl érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy az intézményi és könyvtári portálok megfelelő szintű összekapcsolása, integrálása továbbra is a megoldásra váró feladatok körébe tartozik.

Irodalom

- [1] D'Angelo, Barbara J.: Assembling and managing virtual libraries.= *Library Technology Reports*, 37. köt. 5. sz. 2001. p. 5.
http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_02_86-10257765_ITM
- [2] European Library Automation Group. Report of the Portal Workshop of the European Library Automation Group Meeting, Rome, Italy, 17–19 April 2002.
www.ifnet.it/elag2002/workshop.html

/DAVIES, Ron: *Library and institutional portals: a case study.* = *The Electronic Library*, 25. köt. 6. sz. 2007. p. 641–647./

(Dancs Szabolcs)